

До спеціалізованої вченої ради Д 08.120.01
у Вищому навчальному закладі
«Університет імені Альфреда Нобеля»

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
кандидата економічних наук, доцента
Зеленка Василя Анатолійовича
на дисертаційну роботу Демченко Карини Ігорівни
«Соціально-економічна ефективність пенсійного забезпечення громадян
України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Пенсійне забезпечення людей похилого віку є одночасно і важливою, і важкою для вирішення проблемою. З одного боку, підвищення рівня добробуту і новітні досягнення у медичній сфері забезпечують зростання тривалості життя, причому не просто життя, а активного довголіття, що, безумовно, є бажаним плодом прогресу людства. З іншого боку, зростання тривалості життя означає і зростання середнього терміну дожиття після виходу на пенсію, що створює серйозні фінансові ускладнення у сфері пенсійного забезпечення. Окрім цього, низькі темпи народжуваності та значна тінізація вітчизняного ринку праці призвели до одного із найвищих коефіцієнтів демоекономічного навантаження одержувачами пенсій на платників соціальних внесків. Відтак, діюча солідарна пенсійна система не може функціонувати як самодостатній складник системи публічних фінансів, а досягнення її фінансової стійкості (із збереженням хоча б відносно адекватності пенсійних виплат) чинить суттєвий тиск на державний бюджет, що, в свою чергу, вимагає її фундаментальної трансформації.

В українських реаліях низька ефективність пенсійного забезпечення знаходить свій прояв як у нестачі власних доходів Пенсійного фонду України для покриття запланованих видатків, так і у дуже низьких пенсійних виплатах для більшості одержувачів. У таких умовах прості рішення щодо підняття розміру пенсій, вочевидь, мають мало шансів на успіх, а тому потрібні нові, нестандартні рішення, що визначає необхідність поглибленого дослідження пенсійного забезпечення на рівні розробки теоретико-методичних і науково-прикладних підходів, моделей і практичних рекомендацій.

Таким чином, актуальність дисертаційної роботи Демченко К. І. зумовлена необхідністю розв'язання вищезначених проблем з метою підвищення рівня соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення. У зв'язку з цим

питання, які розв'язані автором у даному дисертаційному дослідженні, представляють науковий інтерес, мають важливе господарське значення, практичну спрямованість та є саме на часі.

Дослідження Демченко К. І. виконувалося у рамках наукових досліджень Університету імені Альфреда Нобеля за темою: «Економіка України у нових геостратегічних реаліях: індивід, держава, суспільство» (номер державної реєстрації 0115U000063). У межах зазначеної теми, за безпосередньої участі дисертанта, виконаний комплекс робіт стосовно дослідження соціально-економічної ролі пенсійного забезпечення в Україні, здійснення його реформування. У даній роботі автором уточнено поняття соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення; узагальнено та розширено перелік функцій державного пенсійного забезпечення; удосконалено теоретико-методичний підхід до розрахунку рівня соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення громадян України; розвинуто науково-прикладний підхід до прогнозування стану Пенсійного фонду України при проведенні реформ у сфері пенсійного забезпечення; доповнено класифікацію пенсійного забезпечення громадян України, а також удосконалено науково-методичний підхід до оцінки результатів пенсійних реформ в Україні.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Сформульовані в дисертації теоретико-методичні положення та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими і достовірними, що підтверджується значним обсягом опрацьованої наукової літератури, залученням до аналізу достатньо великого масиву статистичних даних та належною апробацією наукового доробку автора на наукових конференціях.

Демченко К.І. у дисертаційній роботі визначила відповідну її темі мету, для досягнення якої поставлено і вирішено комплекс завдань, пов'язаних з удосконаленням теоретико-методичних, науково-прикладних та науково-методичних підходів щодо розрахунку рівня соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення, прогнозування стану Пенсійного фонду та оцінки результатів реформ у сфері пенсійного забезпечення.

Одержані наукові положення, висновки і рекомендації, побудовані на фундаментальних теоретичних розробках вітчизняних та зарубіжних фахівців у сфері пенсійного забезпечення, а також на використанні статистичної інформації, звітних матеріалів пенсійного фонду України, що також свідчить про обґрунтованість обраних методів дослідження та визначає достовірність результатів.

Під час роботи було використано широкий спектр загальнознаних методів наукових досліджень, зокрема: систематизації та узагальнення; статистичний та порівняльний методи; методи економіко-математичного та багатofакторного

прогнозування; регресійний аналіз з використанням апроксимації за методом найменших квадратів та панельного дослідження; метод абстрактно-логічного аналізу та експертної оцінки; графічні і табличні методи для узагальнення та представлення інформації. Використання цих методів свідчить про наукову зрілість Демченко К.І. та її здатність обрати дослідницький інструментарій, відповідний об'єкту дослідження.

Про достовірність висновків дисертаційного дослідження свідчить також достатня кількість наукових публікацій, у тому числі тих, що передбачають попередню наукову експертизу поданих матеріалів (у фахових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, у матеріалах міжнародних наукових конференцій, закордонних публікаціях) у яких викладені основні результати дослідження, винесені на захист.

Вищенаведене дає підставу констатувати, що представлена до захисту робота є логічним та завершеним науковим дослідженням, яке характеризується шириною постановки завдань, новизною їхнього вирішення, обґрунтованістю висновків і рекомендацій, взаємозв'язком методичних і прикладних питань, що підтверджує достовірність сформульованого дисертантом підходу до трактування, розрахунку та поліпшення соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення.

3. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи.

В дисертаційній роботі Демченко К.І. обґрунтовано ряд нових наукових положень, висновків та рекомендацій, які становлять новизну, наукову й практичну цінність дослідження. Представлені наукові результати, що містять наукову новизну, викладено логічно, послідовно і системно.

Автором уточнено поняття соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення, як здатності Пенсійного фонду України виконувати свої зобов'язання перед пенсіонерами, забезпечуючи при цьому баланс власних доходів і видатків (С. 36-39). Таке трактування відрізняється від відомих підходів, заснованих або на оцінці співвідношення рівнів добробуту пенсіонерів та інших членів суспільства або на оцінці співвідношення часток видатків на виплату пенсій і видатків на утримання управлінського та допоміжного персоналу у загальних видатках пенсійного фонду.

Автору вдалося розширити перелік функцій державного пенсійного забезпечення, додавши функцію регулювання економіки. Розглядаючи пенсійне забезпечення з макроекономічної точки зору, дисертанту вдалося показати, яким чином виплати по пенсійному страхуванню можуть збільшувати обсяги споживання і сукупного попиту, що призводить, у свою чергу, до зростання національного доходу і ВВП (С. 57-59). Автор показує відповідне теоретичне підґрунтя даного дослідження, аналізуючи ефект мультиплікатора витрат (за Дж. М. Кейнсом) та доводячи, що такий процес має значно менші канали вилучень.

Розвиваючи ідею щодо авторського бачення соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення, автор удосконалив теоретико-методичний підхід до розрахунку відповідного показника. Порівнюючи співвідношення середньої зарплати і середньої пенсії зі співвідношенням медіанної зарплати і медіанної пенсії можна оцінити індивідуальну вмотивованість особи до участі у програмі пенсійного страхування на індивідуальному рівні (С. 69-72).

В рамках дисертаційного дослідження розвинуто науково-прикладний підхід до прогнозування стану пенсійного фонду при проведенні реформ у сфері пенсійного забезпечення, зокрема, при оцінці кількісних параметрів впливу таких факторів як підвищення коефіцієнта залежності від старості та ставки пенсійного внеску (С. 116-121).

У роботі доповнено класифікацію системи пенсійного забезпечення громадян України за рахунок введення нової ознаки – «за динамікою соціально-економічної ефективності». У відповідності до цього класифікаційного критерію систему пенсійного забезпечення можна визначити як прогресуючу (у випадку, коли показник соціально-економічної ефективності зростає) або регресуючу (якщо цей показник знижується) (С. 130-132).

Автор вдало підкреслила те, що загальнообов'язкове пенсійне забезпечення грає роль режиму примусового заощадження задля збалансування доходів індивіда у працездатному та непрацездатному періодах життя. При цьому, пенсійні доходи населення було проаналізовано через призму теорій споживання та заощадження Дж. Мірлі та П. Даймонда, П. Самуельсона, М. Фельдштейна. У дисертації удосконалено науково-методичний підхід до оцінки результатів та уточнення змісту реформ у сфері пенсійного забезпечення громадян України, за яким побудовано рекурсивні моделі, які прогнозують рівень соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення на 20 років за різних сценаріїв реформування пенсійної системи України (С. 141-168).

Ці здобутки дисертанта мають наукове, теоретичне та практичне значення, є необхідним теоретико-методологічним підґрунтям для розробки практичних рекомендацій щодо поліпшення соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення в Україні, а тому заслуговують на схвальну оцінку.

4. Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів дослідження.

Практичну цінність становлять удосконалені дисертантом аналітичні інструменти і результати оцінки соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення, що можуть бути використані у діяльності органів державної влади при плануванні реформ у сфері пенсійного забезпечення, а також суб'єктами підприємницької діяльності при плануванні індивідуальних пенсійних планів працівників.

Особливо слід відзначити можливість практичного використання методики розрахунку показника соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення громадян України на підставі співвідношення середніх заробітних плат і середніх пенсій та співвідношення медіанних заробітних плат і медіанних пенсій для отримання важливої інформації на рівні управління пенсійною системою в Україні, а також прогнозування результатів реформ за рекурсивними моделями, які дають важливу інформацію для розробки законодавчих та нормативних актів на загальнодержавному рівні.

Практичну значущість одержаних в дисертаційному дослідженні наукових положень та рекомендацій на рівні суб'єктів підприємницької діяльності підтверджує впровадження розробок у діяльність підприємств з метою побудови корпоративних пенсійних планів, про що свідчать додані до роботи довідки.

Основні результати дисертаційного дослідження використано у діяльності Акціонерного товариства «Банк Альянс» (довідка про впровадження № 1326/01-07 від 22.09.2020 р.), Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія Альбїон» (довідка про впровадження № 1510 від 15.10.2020 р.), приватного підприємства «Форошук і К» (довідка про впровадження № 1/17/09 від 17.09.2020 р.).

Теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації дослідження використовуються в освітньому процесі Університету імені Альфреда Нобеля для формування навчально-методичного забезпечення дисциплін «Макроекономіка» та «Міжнародні стратегії економічного розвитку» (довідка про впровадження № 636 від 09.10.2020 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації у опублікованих працях.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені автором у 18 наукових працях, серед яких 8 статей (із них 7 статей у наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у періодичних закордонних виданнях), 9 праць апробаційного характеру та 1 праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації. Загальний обсяг публікацій становить 4,71 др. арк., що належать особисто автору.

Наукові публікації відповідають чинним в Україні вимогам за своєю якістю та кількістю і достатньо повно розкривають зміст дисертаційного дослідження, його наукову новизну та результати, що виносяться на захист.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження Демченко К.І. пройшли апробацію на 8 міжнародних науково-практичних конференціях. Аналіз опублікованих праць апробаційного характеру показує, основні результати дослідження і його наукову новизну було належним чином представлено у наукових дискусіях. Це дозволяє стверджувати, що висновки і пропозиції, запропоновані у дисертаційній роботі, є апробованими.

6. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Викладений у логічній послідовності та науково обґрунтований матеріал дисертаційної роботи повністю відображає результати досліджень. Наукові положення дисертації сформульовано коректно, по кожному з них визначено науковий результат, ступінь новизни та практичне значення.

Одержані результати достатньо обґрунтовано та аргументовано. Представлене дослідження має концептуальний і прикладний аспекти, що характерно для такого рівня наукової роботи.

В авторефераті з достатньою повнотою і в логічній послідовності відображено зміст дисертації, розкрито основні результати, одержані в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації роботи.

Обсяг, структура і зміст автореферату відповідають вимогам нормативних документів.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура дисертації збалансована. За обсягом і оформленням відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій. Подана до захисту дисертаційна робота, основний текст якої розміщено на 181 сторінках (7,54 авт. арк.), виконана державною мовою й подана у логічному зв'язку та послідовності.

Дослідження виконано у межах визначеної теми, мети та завдань. Тема дисертації та її зміст відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством і профілю спеціалізованої вченої ради Д 08.120.01 Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля».

Стиль викладання матеріалів дослідження характеризуються логічністю, грамотністю, використанням фахової термінології. Оформлення дисертації в цілому відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи рівень наукових, методичних і прикладних положень, обґрунтованість висновків і пропозицій, винесених на захист, вважаю за потрібне звернути увагу на дискусійний характер окремих аспектів дослідження:

1. Досліджуючи вплив демографічних та економічних показників на стан пенсійного фонду, автор у даному дослідженні провів факторний аналіз за методом найменших квадратів, а також за методом панельного дослідження, використовуючи при цьому статистичні дані не тільки України, а й ще 53 різних країн світу (С. 117-120). Зважаючи на це, слід розуміти, що розрахунки ступеня

впливу демографічних і економічних показників базувалися на кількісних оцінках саме цих країн. Тому постає питання щодо універсальності авторських висновків і пропозицій: чи не відбувся у процесі агрегування і узагальнення вихідних даних для розрахунків відхід від кількісних характеристик конкретних країн, і, відповідно, наскільки взагалі можливим буде використовувати ці усереднені кількісні параметри для прогнозування стану пенсійного фонду і рівня соціально-економічної ефективності кожної з означених країн і, зокрема, України.

2. Погоджуючись з обґрунтованістю застосування показника соціально-економічної ефективності для визначення стану пенсійного забезпечення та позитивно оцінюючи доробок автора стосовно розрахунків цього показника за період з 2010 по 2020 рр. (С. 131), слід зазначити, що у роботі не вказано зрозумілі межі, які розділяли б низьку, прийнятну, та високу ефективність, що негативно впливає на можливості практичного застосування даного показника. Без таких орієнтирів не зовсім зрозуміло, чи дійсно поточний рівень соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення є неприйнятним і чи стане він прийнятним при запровадженні запропонованих реформ і досягненні рівня, скажімо, 0,5.

3. Незрозуміло, чому, використовуючи для оцінки соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення і медіанні, і середні показники, автор у подальшому при побудові рекурсивних моделей використовує лише медіанні пенсії та медіанні заробітні плати, хоча варто було б застосувати й середні. У цьому проявляється певна непослідовність. Добре було б, якби заявлений підхід у оцінці соціально-економічної ефективності втілювався не тільки у розрахунку відповідного показника, але і у прогнозах.

4. У підрозділі 2.1 «Аналіз соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення» (С. 77-107) автор детально аналізує доволі широкий перелік макроекономічних показників країни, але лише побіжно вказує, що ці показники певним чином пов'язані з ефективністю пенсійної системи. При цьому у подальшому детально аналізує лише чотири з них, не вказуючи при цьому, чим був продиктований такий вибір. За таких умов потребує пояснення той факт, чи були ці фактори для детального аналізу обрані довільно, чи автор спиралась при цьому на якусь аргументацію, що є приводом для дискусії.

5. Робота тільки б виграла від того, коли б при вивченні світового досвіду пенсійного забезпечення у підрозділі 2.3. було проведено аналіз звітів про адекватність пенсійного забезпечення у ЄС, які щорічно робляться під керівництвом Європейської Комісії. Серед іншого, у них важливої уваги приділяється дослідженню проблем фінансової стійкості пенсійних систем та адекватності пенсійних виплат (т.з. соціальної сталості) країн-учасниць.

Загалом, зазначені зауваження носять дискусійний характер, не знижуючи наукової та практичної цінності проведеного здобувачем дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

9. Загальний висновок по дисертації.

Дисертація за змістом, рівнем теоретичної обґрунтованості та практичної спрямованості висновків і розробок відповідає чинним вимогам щодо такого рівня робіт, вона є самостійною, завершеною науковою працею, в якій автором обґрунтовано та винесено для прилюдного захисту наукові положення, що підтверджують вирішення наукової проблеми стосовно соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення в Україні.

Актуальність теми дисертаційної роботи «Соціально-економічна ефективність пенсійного забезпечення громадян України», наукова новизна сформульованих та обґрунтованих у ній положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність, наукова і практична значущість відповідають вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами і доповненнями) та є підставою для присудження Демченко Карині Ігорівні наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету
імені Івана Франка

В.А. Зеленко

